

מטלת סיכום

בקורס

גישות ואסכולות במדע המדינה:

מהפוליס ועד גלובליזציה

מב"ל מחזור מ"ז

עונת תשתי – העונה הגלובאלית

ד"ר דורון נבות

1. **מקור המונח גלובליזציה** הוא גלובוס – העולם, כדור הארץ. נהוג להגדיר את המונח גלובליזציה כהתגברות, הרחבה והעמקה של קשרים כלכליים, ולעתים אף מרחיבים את המונח לכלול גם קשרים חברתיים, בין חברות, לאומים, מדינות ברחבי העולם.

נהוג לייחס את תופעת הגלובליזציה לתקופה שהחלה בסוף המאה ה-19, גם אם המונח עצמו הופיע לראשונה במאמרו של פרופ' תיאודור (טד) לוויט מבית הספר למנהל עסקים באוניברסיטת הרווארד בארצות הברית על "גלובליזציה של שיווק" (Theodore Levitt, (May 1983 Issue), Harvard Business Review, "*The Globalization of Markets*").

בשחר ההיסטוריה האנושית חיו בני האדם בחברה מאוד מקומית, שראשיתה באנשי המערות וחבורות הציידים / לקטים שחיו את חייהם כקהילות אוטרקיות קטנות.

ברבות השנים – ובעיקר עם התפתחות אמצעי התחבורה (ראשית בביות הסוסים ורתימתם לתחבורה, פיתוח התעבורה הימית ועוד) הרחיבו בני האדם את קשרי הגומלין ביניהם, כך שהרחיבו את מעגל קשרי הסחר, הנישואין, הפיתוח מעבר לסביבתם הקרובה.

עם התקדמות הטכנולוגיה, ראשית אמצעי התחבורה, לאחר מכן המהפכה התעשייתית, ולאחרונה – המהפכה הטכנולוגית, התעצמה הנגישות של חברות ואנשים לאמצעי ייצור (הון וכח אדם), כמו גם משאבי טבע.

לצד הגדלת העושה, היציאה ההמונית ממעגל העוני האבסולוטי של מאות מיליונים מסין והודו במזרח, דרך מדינות אפריקה ובאמריקה הלטינית, ירידה דרמטית בתמותת תינוקות וילדים, יש גם צדדים אפלים לגלובליזציה – המזמנים ריאקציה ותנועה של מתנגדיה. חלקם מנפגעים, אחרים ששולהבו להתנגד לה בידי מנהיגים פוליטיים שהבינו את התחושות הקשות וידעו לפנות לרגשות אלו - דונאלד טראמפ מהווה את הדוגמא המובהקת ביותר, אך ודאי לא בלעדית – מנהיגים בולטים נוספים הם נייג'ל פאראג' מנהיג UKIP בבריטניה שהוביל את קמפיין הברקזיט, בולסנרו בברזיל, ויקטור אורבן בהונגריה – וכמובן, וויאן רוק בסדרה "השנים" מבית היוצר של ה-BBC ו-HBO.

2. **יצירה לניתוח** – סדרת הטלביזיה **השנים**:

ראסל ט. דייויס בסדרת הטלביזיה **השנים** מביא את תופעות הגלובליזציה ומהפכת הטכנולוגיה של המאה העשרים ואחת אל הקצה, כשהסדרה נעה במקביל בשני צירים מרכזיים – מחד גיסא, עלייתה של וויאן רוק, פוליטיקאית הנישאת על גלי הפופוליזם ומנצלת בתחכום רב את רחשי הציבור, אותם מפעילה באמצעות שימוש יעיל ומניפולטיבי של הטכנולוגיה והרשתות החברתיות, כמו גם המדיה המסורתית. מאידך גיסא, משפחת ליונס, בה כל אחד מבני המשפחה – הסבתא וארבעת האחים –

ממחיש אב טיפוס בזעיר אנפין של מעמדות / ציבורים, ודרכי התמודדותם והתנהלותם במערכת המשתנה בחדות בתקופת חייהם.

הסדרה מציגה מצב עתידי מוקצן באופן אינטנסיבי, אך אפשרי, של המציאות. מלחמות גרעין, טכנולוגיה שנכנסת אל מתחת לעור (תרתי משמע: מושתלת בגוף האדם, לא רק עוקבת אחרי כל אדם ופעילותו מן החוץ), אסונות טבע והשפעות שינוי האקלים, אבדן פרטיות מוחלט – ומתוך כך, אבדן אמון, ומשבר הגירה שמביא לעליית הלאומנות ופופוליזם פוליטי.

הסדרה שולחת מסר של תמרור אזהרה – קריאה לשינוי מגמה וביצוע תיקון אשר ימנע הקצנה פוטנציאלית מסוג תסריט הבלהות שהסדרה מציעה.

היוצר דיוויס מגיש את הסדרה מתוך הגישה הפלורליסטית, גם אם בשום שלב אין אמירה מפורשת המצהירה על גישתו זו. הגישה הפלורליסטית ניכרת מתוך ריבוי ופיזור מוקדי הכח: ריבוי כוחות פועלים, היעדרה של אליטה שלטת, בין אם פוליטית או כלכלית, לצד הכאוס ותחושת אובדן מיקוד ושליטה.

בסוף הסדרה הציבור כולו מתקומם ולוקח את הכח לידי, במטרה לשבור את שליטת הממשל ומוקדי הכח החדשים שנוצרו – זו ההוכחה המכרעת לנקודת המבט הפלורליסטית של היוצר. הציבור כולו: רוזי, האם החד הורית הנכה, נעזרת בבנה הצעיר לשמש לה כרגליים על מנת לנהוג במשאית ולרסק את שער הגדר שננעלה בהחלטה שלטונית שרירותית מוקדם מהרגיל וניתקה את בנה הבכור מהבית – ואליה מצטרפים דיירי השכונה שבודדה מאחורי הגדרות, מהשכבות הסוציו אקונומיות הנמוכות יותר; זו אותה רוזי שבשלבים המוקדמים יותר התלהבה מהמסרים הפשוטים (והפשטניים) של ויואן רוק, ונסחפה אחרי ההבטחה לחיים טובים יותר – הבטחות של מנהיגה פופוליסטית שאומרת בגלוי ובשפה עממית ובוטה את מה שרבים בציבור חושבים אך לא חשים בנוח לבטא במפורש.

בתאני וחברותיה בנות הנוער ששעבדו את גופן לתהליך הדיגיטליזציה והבינה המלאכותית, מייצגות הדור הצעיר שנולד עם המסכים ביד ורואה את השתלבות האדם והמכונה כאידיאל העתיד, עד שמבינות שלצד הכח הרב המוקנה בידיהן יש גם אחריות ויכולת להשתמש בטכנולוגיה למען שבירת מסכי הטשטוש וחשיפת העוולות החברתיות לאור, ובכך לרסקן ולפעול לתיקון החברה;

סטיבן הבנקאי הבכיר לשעבר שאיבד את כל רכושו עם התרסקות השיטה הישנה - ורעייתו סלסט רואת החשבון שאיבדה את עבודתה, השתלבו במערכת בתפקידי ביניים על מנת לשרוד, אולם מבינים עד כמה הם משרתים ותורמים לקיומו של אותו משטר וממשל שמדכא את האנושיות, כמו גם את אישיותם שלהם, ומצטרפים – כל אחד בנפרד – לריסוק אותו משטר, גם במחיר הקרבה עצמית פוטנציאלית;

אדית האחות האנרכיסטית והאידיאליסטית, שמובילה עם חבריה את ריסוק הכלים המאפשרים את קיומם של אותם עולמות נפרדים – ועושה זאת בשילוב מעניין של חברים מתוך המערכת, עובדות מערכות רווחה ותקשורת, לצד צעירים שמתגייסים להוריד באמצעות טיל כתף את תחנת הממסר החוסמת את האות הסלולרי;

הדמויות בסדרה מייצגות את המנעד המלא של מעמדות – החל במעמד הסוציו – כלכלי הנמוך, עובדי הצווארון הכחול, ועד מי שהיו חברי המעמד הבינוני גבוה עד התרסקות הסדר הישן, ולצד זאת את מנעד הגילאים (שמסקף גם את החשיפה והבשלות להטמעת טכנולוגיות עתידיות) – מהילדים והצעירים המחוברים (תרתי משמע) טכנולוגית, ועד הסבתא שבפרק הסיום מוציאה מהנפטלין את מכשיר הסניור – ה"עוזר הדיגיטלי" הישן, למרות שאין בו צורך ממשי שכן הטכנולוגיה מוטמעת בבית.

היוצר מגלה יחס אמביוולנטי לגלובליזציה – לצד הצגת היתרונות הגלומים בפתיחות והנגישות לכל הטוב שהעולם הגלובלי מציע, הוא מציג תסריט בלהות פוטנציאלי – שאורב לאנושות אם לא תדע להפעיל את האיזונים הדרושים.

ביקורות על הסדרה - הארץ

הביקורת, כמו הסדרה, מובאת מגישה פלורליסטית – כפי שבא לידי ביטוי בתיאור הבא: "אין גורם אחד, כי המציאות מורכבת ומביאה עמה כמה תנועות סותרות. אי שוויון שרק מעמיק הוא תנאי הכרכי, אך השבר האמיתי נעוץ באובדן האמון. החלוקה אינה עוד בין ימין לשמאל, אלא בין דמוקרטים למיואשים. בשני צדי המפה תמצאו אנשים שימסרו את המפתחות למנהיגים פופוליסטים... כך עולה דמותה של אמה תומפסון כנציגת האדם הפשוט. אין לה מצע, אלא רק כעס." (נתנאל שלומוביץ, הארץ, 5.7.2019).

הביקורת יוצאת מאותה גישה מחקרית כמו הסדרה – גישה פלורליסטית מובהקת, בזהותה את ריבוי הגורמים, את המציאות המורכבת, ובהמשך בתפיסה שהאזרחים הם עדיין הריבון, והפוליטיקאים עם עדיין רק שכירים שלהם. זו נקודת מוצא שמניחה שריבוי מוקדי הכח והיכולת להשפיע על העתיד עדיין בידי הבוחרים – הציבור, שאכן מממש זכות זו לקראת הסוף.

ביקורת נוספת – הניו יורק טיימס:

אף ביקורת זו נוקטת אותה גישה מחקרית – הגישה הפלורליסטית. הגישה הפלורליסטית ניכרת בתיאור הסדרה כמגוון רחב של רעיונות הנוגעים בעולמות תוכן – ובמוקדי כח – מתחומי הטכנולוגיה, הלאומנות, כשלון הדמוקרטיה הליברלית – כל אלו על רקע משברים עולמיים ומקומיים המשליכים על חיי היום יום של בני משפחת ליונס.

העלמות הפרפרים, שיגור טיל גרעיני על ידי סין, מלחמה באוקראינה ורדיפות הומופוביות שמברייחות המוני מבקשי מקלט למערב מהווים את הרקע הגלובלי למשבר הפוליטי הלוקאלי בבריטניה, שמביא את וויאן רוק להבחר לפרלמנט ובמשך לשלטון, והעולם נכנס לסחרור. המבקר רואה את הניסיון של היוצר להביא את המכלול העמוס והמורכב הזה כיותר מדי – והגדרה זו, לא פחות מריבוי הגורמים ומוקדי כח המתואר לעיל, מהווה המחשה נוספת של הגישה הפלורליסטית של המבקר.

גישה מחקרית אלטרנטיבית: ניתוח על פי הגישה המחקרית המרקסיסטית

ניתוח מהגישה המרקסיסטית שם את הדגש על הכוחות הכלכליים הפועלים להנעת המהלכים: כך הכוחות מאחורי עלייתה הפוליטית של וויאן רוק, יזמת ואשת עסקים – נציגה לכאורה של האליטה הכלכלית ובעלי ההון, הן המעמד השליט והמנהל עם התמוטטות הסדר הציבורי הישן – בעלי ההון שיודעים לנצל את התמוטטות השיטה, וכך יודעים להשתלט על מגזרים כלכליים ולהגדיל את עסקיהם, תוך נטרול כל איום פוטנציאלי – הן לשלטון, שהחלפתו עלולה להביא לאבדן המונופול העסקי שלהם, הן האליטה הכלכלית. כך למשל המעסיק של סטיבן, וודי – שהצליח להשתלט על מגזר ניהול המחנות, תוך הסתמכות על עובדים מקצועיים שעושים עבורו את העבודה, כך הממשל שקושר אליו את העובדים באמצעות תמריצים כגון נגישות לטכנולוגיות מתקדמות – כפי שעושים מנהלי המשרד הממשלתי המעסיק את בתאני וחברותיה: להמחשה, בתאני מציינת שהטכנולוגיה שהושתלה בגופה היא בבעלות הממשלה – ולפיכך, היא עצמה בבעלות הממשלה (זאת עד שהיא מחליטה להצטרף למאמצי דודתה האנרכיסטית ולמרוד בשיטה).

גם עובדי מחנות המעצר, השומרים האחראים על מניעת המעבר מהאזורים המוחלשים שפי שהוגדרו על ידי בעלי ההון – כל המערכות מנוהלות מהזוית הכלכלית על מנת למנוע מוביליות וחדירה של מי שהוגדרו כמעמד כלכלי נמוך לתחום המחיה והפעילות של האליטה הכלכלית. לסיכום, ניתן לראות את הסדרה מציגה איך הכל מונע מהכלכלה – והבעלות על גורמי הייצור: ההון וכח העבודה – האנושי – כאחד.